

gubien uit de wereld worden geholpen, dan moet het langs dien harten weg. Men versta mij goed. Ik gevoel de moeilijkheden, die zulke maatregelen met zich meebrengen, even sterk als iemand anders. Ik verdedig allerminst elk ruw ingrijpen of te radicaal optreden. Ik pleit zoo sterk mogelijk voor groote voorzichtigheid, maar ons hart moet vervuld zijn van dit diepe, diepe besef: er moet iets, neen er moet veel gebeuren. Het welzijn van ons land eischt het. Het gaat om er op of er onder.

Wat er dan gebeuren moet?

Denk ik niet aan artikel 40?

Zeker denk ik daaraan, en wil ik een volgende week daarover iets schrijven. Maar nu was het mijn bedoeling, om tegenover alle geschreeuw en ontevredenheidscritiek, den nadruk te leggen op den hoogen ernst van den toestand, op de groote verantwoordelijkheid, die op den minister rust, en op onze roeping om voor hem te smeeken om het licht Gods. De regeering heeft veel, veel geboden noodig.

K. D.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

De filosoof op den troon¹⁾.

Zoo kan men Hegel noemen, Georg, Friedrich, Wilhelm, Hegel (gest. 1831), den gemoedlijken, zwaar-op-de-handschen, Zwaab, die de wijsbegeerte boven de religie heeft verheven, en door zijn leerlingen als een „Heiland“ is aangebeden.

Bij zijn graf vergeleek de theoloog, Marheineke, hem met den vleeschgeworden Logos. Een andere lofredenaar noemde hem den „Heiligen Geest der wijsbegeerte“. En Bolland voltooide de profanie door te zeggen: „Wie niet vóór onzen Lieven Heer, Hegel, is, is tegen hem; de minste in het rede-rijk van Hegel is meer dan de grootste van alle menschenkinderen“.

Het zou onbillijk zijn Hegel zelf van deze vergoddelijking de volle schuld te geven, maar toch moet de christen een zekeren schroom, ja weerzin, overwinnen, om met dezen grooten vader en propagandist van het modern pantheïsme in relatie te treden.

Strikt genomen, zouden we Hegel kunnen „laten loopen“, want wij hebben om niet tot taak gesteld de kopstukken van de wijsbegeerte op het rijtje af te „behandelen“. Het is reeds meer door ons betuigd, dat we géén geschiedenis van de wijsbegeerte geven, maar die geschiedenis alleen laten spreken, voorzover noodig is om een beeld te geven van het begrip en de betekenis van de wijsbegeerte.

In deze geschiedenis nu werkt als een zeer voorname factor de tegenstelling (alias strijd) tusschen filosofie en godsdienst, rede en openbaring. Misschien is deze antithese van evenveel gewicht als de verwantschap en gemeenschap tusschen die beiden.

Wat hebben wij gezien in de historische verhouding tusschen die twee?

¹⁾ De nummering der artikelen laat ik voortaan weg. W.

KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door

J. C. RULLMANN.

LXXXI.

69. Honig uit den Rotssteen. Amsterdam, J. H. Kruyt. 1880.

Dit werkje bevat een honderdtal meditaties, vroeger in het Zondagsblad van De Standaard en in De Heraut verschenen. In laatstgenoemd blad kwam de Meditatie, of het z.g. „tweede stukje“, na het groote „vóórstuk“, als vaste rubriek voor. Steeds werden deze Meditaties door Dr. Kuyper op den Dag des Heeren geschreven: een gewijde Zondagsarbeid, die door hem onafgebroken werd voortgezet, ook al rustte hij na bergbestijging in een berghut uit, of ook al was hij varende op de groote wateren. Door niets en door niemand liet hij zich van deze levensgewoonte afhouden. Zelfs in de jaren van zijn Ministerschap, toen hij van het schrijven van hoofdartikelen in De Heraut moest afzien, bleef hij dezen aanlokkelijken geestelijken arbeid voortzetten. Zonder overdrijving mocht hij dan ook zeggen, dat in deze Meditaties een stuk van zijn leven zat. Steeds spiegelde wat in hem omging, of wat hem trof, zich als vanzelf in deze Meditaties af.

Tegen den 21sten Mei 1916, toen het 2000e nummer van De Heraut zou verschijnen, hadden de heer en mevrouw Brummelkamp—Esser er per advertentie aan herinnerd, dat dan de hoofdredacteur tweeduizend Meditatiën daarin had geschreven. Geheel precies was dit cijfer niet. Want in de jaren 1879 en '80 hadden nu en dan ook Dr. De Hartog, Dr. van Ronkel, Dr. Rutgers en Dr. Hoedemakers er enkele geleverd, en tijdens zijn ziekte in de tweede helft van 1894 sprong zijn oudste zoon, Dr. H. H. Kuyper, tijdelijk voor hem

Wij zagen een beurtelings elkaar zoeken en afstooten, knechten en dienen.

In de geschiedenis der Grieksche geestescultuur ontwikkelde de wijsbegeerte zich (ten opzichte van de bijzondere openbaring Gods) zoo goed als zelfstandig, hoewel, onderbewust, de Geest Gods ook hier „getuist“ heeft met den geest des menschen.

De eerste periode van het christendom geeft ons te aanschouwen het openbaar conflict tusschen openbaring en wijsbegeerte, eindigende in de volkomene overheersching (institute van inspiratie!) der theologie.

In den „nieuwen tijd“ zien wij Descartes de poging wagen de wijsbegeerte zelfstandig te maken, zonder antithetisch opzet, ja met de bedoeling aan de openbaringswaarheden een „redelijken“ grondslag te geven. Maar Spinoza's wijsbegeerte bewees ons, dat het verstand geen twee heeren kan dienen. De rede, als zelfstandig principieel, laat de christelijke religie niet met vrede, maar verant haar naar de nachtschool, en deze verdrukking ontvangt een glimp van recht uit het feit, dat het positieve christendom zelf het veld der wijsbegeerte braak laat liggen, dit vak van wetenschap slechts beschouwende als één der „vrije kunsten“ (natuurkunde, wiskunde enz.), die de theoloog slechts gebruikt tot vóórleuning en toebereiding van zijn eigen wetenschap.

Ook de stoere, ruime, calvinisten, met hun verschouwend blik over de velden van natuur en genade, misten het juiste begrip van het „soverein“ karakter, de bijzondere plaats, en de alomvattende (d.i. encyclopaedische) taak, van de wijsbegeerte.

De heidenen hebben de wijsbegeerte geleerd, — aan de heidenen hebben ze het bloedarme „worm“ overgeleverd.

Kant had, evenmin als Descartes, een anti-christelijke bedoeling. Wanneer hij zijn filosofie met vaderlijken trots de eereplaats geeft in het wetenschappelijk gezin, haar kleedend met den veelvervigen rok van zijn geniale vinding, meent hij ruimte vrij te houden voor de edele zuster, de theologie. Zelfs tracht hij haar te voeden met het nieuwe wonder-elixir van zijn denkveroveringen. Maar formeel, en praktisch, dringt hij de majestueuze, bijzondere, openbaring in den hoek en rooft haar de eerekroon der goddelijke waarheid.

Wij zijn over Kant nog niet heelemaal uitgepraat, en zullen later genoodzaakt zijn de sporen van zijn geesteswerking, zoowel in de geloovige, als in de moderne, denkwijze, aan te wijzen. Descartes, Spinoza, de groote Engelsche empiristen, kan de wetenschap desnoods negeren. Maar tot Kant keert de wetenschap, ook de allernieuwste, steeds weer als tot een toets van zelfkeur terug. Spreekt niet het feit, dat op de jongste wetenschappelijke vergadering van de Vrije Universiteit door professor Geesink een rede gehouden is over de nieuw-Kantiaansche school, meer dan een boek?

Maar wij meenen door onze voorafgaande schetsen reeds duidelijk in het licht te hebben gesteld, dat Kant, noch aan de wijsbegeerte, noch aan de theologie, recht heeft gedaan, door na te laten de zuivere, evenwichtige, verhouding tusschen die beiden te bepalen.

De „schriftuurlijke“ christen kan vóel van Kant

in. Maar de meditaties in het vroegere Zondagsblad meegerekend, was het getal toch zeker al tot over de tweeduizend geklommen. En nu vond getuend edeljaar in dit niet-alledaagsch verschijnsel aanleiding om te doen doorschermen, dat men den schrijver vreugde kon bereiden, als men hem bij die gelegenheid iets merken liet van de vrucht in geestelijken zin, die van deze meer dan tweeduizend meditaties uitging. Aan die vriendelijke oproeping is toen gevolg gegeven in een brievenzending van allerlei lezers en lezeressen, die door deze meditaties gesticht en getroost zijn geworden. En dankbaar om zoo te mogen vernemen door welke meditatie hij iemands ziel had mogen bereiken, en wat het was, dat hem of haar daarin had getroffen, voelde Dr. Kuyper zich nu gedrongen om in nr 2000 van De Heraut over de Meditatie als zoodanig te mediteeren.

Een Meditatie is heel iets anders dan een leerstellig betoog en verschilt geheel van een Schriftuitlegging.

Gaat ge mediteeren, dan trekt ge u uit uw gewonen gedachtenzang in het heilige terug. Ge scheidt er u niet mee af van de wereld, maar werpt u toch niet meer zoo klakkeloos op de werkelijkheid, waarmee ze zich anders aan u opdringt. Los laat ge de wereld dan in uw Meditatie wel niet, maar ze wordt u bijnaak, terwijl hoofdzak in de Meditatie eeniglijk is en blijft het u inleven met uw gewaarwordingen in de gemeenschap met het Eeuwige Wezen. In de Meditatie legt de ziel aan de wereld het zwijgen op, om alleen wat God tot de ziel spreekt te beluisteren.

In het daadwerkelijk geloofsleven bij de kweeking van onze roeping zijn we actief, maar in de Meditatie schiet enkel passief. Opzettelijk brengen we in ons mediteeren onszelf tot zwijgen, om ons hart voor het spreken Gods tot onze ziel te ontsluiten.

En Dr. Kuyper zelf verstond in hooge mate dit

leeren, vooral niet minder dan de middeleeuwsche theologie heeft „opgestoken“ van Aristoteles, maar het inzicht in den aard en de taak der wijsbegeerte heeft, óók na Kant, verduidelijking en verdieping noodig.

* * *

Wij willen dan nu eerst met een treffend voorbeeld aantonen, dat de na-Kantiaansche wijsbegeerte, wel verre van met een dienende positie tevreden te zijn, de religie tot een lagere rang van weten degradeert en zichzelf (op de manier van Napoleon) de kroon opzet.

Hegel is de derde in de trits van groote idealistische wijsgeeren, die als een diadeem flonkeren op het trotsche hoofd van Germania.

Fichte (gest. 1814), was de eerste. Zich aansluitend aan Kant, die leerde, dat ons verstand de maatstaf, ja de wetgever, is van de buitenwereld, ging hij een stap verder en zei: ons verstand is de schepper van de z.g. buitenwereld. De wereld is product van onze inbeeldingskracht, en heeft dus alleen subjectieve werkelijkheid.

Later heeft hij dit standpunt gewijzigd en toch een buitenwereld aangenomen als maatsel van een bovenpersoonlijke, goddelijke, Ikheid. Maar het karakter en de kleur van zijn filosofie blijft menschverheerlijking, verstandsvergoding. De filosofie moet dezen denker meer waard zijn dan de religie. Hij zegt het zelf: De religie is de erkenning, dat het heilige, goede en schoone, als het wezen Gods in ons verschijnt, maar de wetenschap klimt hooger, wij zij den mensch niet alleen het feit, doch ook het hoe, van deze mystieke eenheid tusschen God en mensch verklaart.

Wij verwonderen ons niet, dat Fichte van de filosofie de (heroemde) omschrijving heeft gegeven: „Wat voor filosofie men kiest, hangt daarvan af welk mensch men is“.

Schelling (gest. 1854) is de tweede in de rei van het fameuse drietal. Zijn filosofie geeft van hetzelfde laken een (gekleed) pak! Bewonderaars hebben hem als een filosofischen Messias begroot en de lang begeerde „Openbaring“ der wijsheid van hem verwacht. Als een slang is hij een paar maal verveld! Eerst aanhanger van de subjectiviteitsfilosofie à la Fichte! Het ware beginsel der wijsbegeerte is het geloof in het absolute ik dat zelf de z.g. buitenwereld kweekt (alinea, fantasie!). Later geeft hij het voorwerpelijk bestaan van de wereld toe en speculeert prachtige dingen over de éénheid van natuur en geest. De natuur is voor hem „sluimerende geest“, die in den mensch tot zelfbewustzijn komt.

Zoo zit Schelling midden in het idealistisch monisme: alles is geest! De natuur is verschijning van een oor-wezen. De wijsbegeerte is het zelfbewustzijn van „het absolute“. De ware harmonie van den geest vindt de mensch — let wel! — in de kunst.

Filosofie is het hoogtepunt van het denken; kunst is de voleinding van de „aanschouwing“. Zij brengt den mensch in het „alleheiligste“.

Dit lijkt wonderveel op wat Da Costa genoemd heeft: de eeredienst van het genie!

De derde is (de reeds genoemde) Hegel, de man die, consequenter dan één van zijn voorgangers, de wijsbegeerte vergoddelijkt heeft. Filosofie is voor hem: Wetenschap van het absolute; de wetende

geheim van het mediteeren. „Misschien breken er tijden aan, dat zijn theologisch-wetenschappelijke werken hoofdzakelijk door godgeleerden van professie zullen worden geraadpleegd, dat zijn staatkundige geschriften slechts door een beperkten kring van mannen zal worden nageslagen; maar zijn meditaties zullen onder het Geëformeerde volk een blijvende bron van zielsgenet zijn vele eeuwen lang“, schreef Dr. Hepp, Gedenkboek 1921, blz. 85. Innig en fijn psychologisch, soms bijna mystiek, geven ze uiting aan wat er leeft in het hart van Gods volk. En eerst de eeuwigheid zal openbaren voor hooveken Kuypers: „tweede stukjes“ uit De Heraut ten zegen zijn geweest.

In het maandschrift De Katholiek van Januari 1897 schreef M. A. Thompson over Dr. A. Kuyper en zijn Heraut o.a.: „Door veleerlei stichtelijke lectuur ontwikkelt hij de ascese en de beginselen der calvinistische vromen. Daar vooral vernuft hij het hart zijner getrouwen. Daar heeft hij voor alle menselijke ellende liden en een hart vol mededoogen. Daar spreekt hij tot hen met „statig aengesicht, dat sieltjes salft en troost“¹⁾. Daar beurt hij den mensch uit het stof en de woelingen dezer aarde omhoog naar het onstoffelijke en het bovenzinlijke. Tot in de krankkamer dringt hij door en biedt er den lijdende zijne Meditatiën. In elke ure, in elke stonde, in elke verhouding van het leven herinnert hij den mensch aan de oppermachtige Souvereiniteit Gods en legelijk aan de volstrekte afhankelijkheid en de diepe verdorvenheid Zijner natuur. En aldus is de religie, de dienst van God, voor hem niet enkel eene bezigheid op den dag des Heeren, iets, dat alleen maar beslag legt op de morgen- en avonduren van den Zondag, maar in waarheid een zuurdeesem, die het gansche leven moet doordringen, van de wieg tot aan het graf.“

¹⁾ Vondel, Lof der Zeevaart.

waarheid; wig is, w vloet.

In de fik Ik ben Ge

J.

Vlak voe in bekorte mitgeve allereers.

Men heb maanden 2 mooie boe deren uit kende port zoals eer die zag in.

Sindsdie bericht van

Maar on blijkbaar mogelijk gewoont m wen bund verscheen, zoo juist g van hetze.

Ook dit van elkaar verteld, m heid, om lissen: de

Dit vers dan de k van besch voor de k men aller licht, en e ze vertelle scherp he op den a vertellinge beschouwi het moet van fout al lezen dat ge les

Zoo is taartje, de begrippe als brevetijkste, on nu heelen ven eersteijkheid, in de ver een vres ik dat

Omwide t is een

Uitgav

Geheel afzonderl druk ve volgorde van g Sabba de sch de Hei zit. Zij ontsia God te De eer steen v vooraf l

„D Isme hnis die h verk ook ken, aan Is van wus knec Al bouc van vna

Er is meerma In U kon me steen es ten“. E Saussa 424, ov dan ée rotsste